
UVODNIK

Zamejska književnost? Manjšinska književnost?

Oba izraza sta danes zastarela, prvi, ker ni več meja, drugi pa zato, ker je pomen izraza manjšinec/manjšinka nekako pejorativen. Namesto tega raje govorimo o literaturi Slovencev v Italiji in v Avstriji, tu pa je še pogosto manj raziskovana literatura Slovencev drugje po svetu, na primer izseljencev in njihovih potomcev.

Na spremenjeno dojemanje t. i. manjšinske književnosti so vplivali novi pogledi na vprašanja medkulturnosti, pa tudi politična prizadevanja za mednarodno, zlasti kulturno sodelovanje. Literarni zgodovinar Boris Paternu je v eni svojih razprav zapisal, da prihaja čas, ko bo postalo ločevanje slovenske književnosti na osnovi državnih meja nesmiselno. Opozoril je na univerzalni značaj umetniške književnosti. Tudi številni drugi literarni znanstveniki so pri svojem delu dosledno upoštevali medkulturni značaj in oblike jezikovne stičnosti te književnosti (K. Amann, D. Bandelj, S. Borovnik, F. Hafner, B. Kravos, M. Kmecl, A. Leben, M. Pirjevec Paternu, D. Poniž, E. Prunč, J. Strutz, F. Zadravec idr.). Literarni ustvarjalci so neredko poudarjali pomen in prednosti dvo- ali večjezičnosti v svojih delih, literarna znanost pa je pričenjala upoštevati dejstvo, da domala v nobeni sodobni državi ne moremo več govoriti le o enonacionalni in enojezični književnosti, o nekakšni monokulturi (S. Borovnik), saj določena čas in prostor odsevajo različne literarne pisave, ne glede na jezik in poreklo pišočih (A. Leben).

Literatura krepi samozavest naroda, vendar le tista, ki je na ustreznih estetski in umetniški ravni. Taka literarna dela se seveda ne ukvarjajo samo s problematiko narodnih manjšin, temveč z občéloveško in s širšo družbeno. Odpirajo globlja vprašanja, ki se nanašajo na trenutno osebno ali politično stanje pišočih, ter se tenkočutno ukvarjajo s temami, ki bi sicer ostajale skrite, prikrite in pozabljene. Prinašajo odseve trpljenja, vendar tudi veselja, sreče, ljubezni in prijateljstva. Iščejo si svojih izvirnih poti in si želijo biti iznajditeljska, seveda tudi na področju pripovednega sloga in jezika. Prav preizkušanje takih možnosti kaže na njihovo radoživo in trdoživo moč, ki prerašča v trajno simboliko. V literarnozgodovinskih razpravah pričujoče številke Jezika in slovstva je vse omenjeno zelo razvidno. Avtorji in avtorice poudarjajo, da odseva slovenska književnost v Italiji in Avstriji posebno obliko srečevanj med regionalnim in univerzalnim. Zanima jo problematika najrazličnejših stičišč, tako kulturnih kot jezikovnih, vanjo pa sodijo tudi primeri, ki ljudsko narečnost dvigajo v smer literarne umetnosti.

Toda literatura Slovencev v tujini tudi opominja. Tematizira marsikatero narodno travmo iz preteklosti, brska po spomnih in zapisuje svojo posebno zgodovinsko zgodbo. V takih primerih ne gre za tradicionalno spominsko literaturo, temveč za umetniško preseganje le-te. Oživlja minuli čas in pripoveduje o zamolčanih resnicah. Ne želi si biti populistično všečna, čeprav ne skriva želje po branosti.

Literarni ustvarjalci postavljajo na prvo mesto svojo težnjo po izvirnosti, na vzporednem ji sledi zahteva po zvestobi slovenskemu jeziku. Zlasti zvestoba slovenščini pa v zadnjem času ni več tako samoumevna kategorija, kakor je bila nekoč. Odpira tudi polemike in poraja številna vprašanja. Namreč če neko delo slovenskega avtorja ne nastane v njegovi materinščini, temveč v večinskem jeziku socialnega okolja, ali je to sploh še slovenska literatura? Literarna znanost poroča o številnih primerih t. i. dvojnih identitet, ki so se izoblikovale zlasti pri ustvarjalcih v narodnostno mešanih in jezikovno stičnih prostorih.

Seveda pa kakovostne literature ne določa le vsebina, temveč zlasti jezik. Le-ta pa npr. v literarnih delih Slovencev, ki živijo v Avstriji, v novejšem času pogosto ni več slovenski, temveč nemški. To dejstvo sproža različne burne odzive, ki odražajo določene razjede in razpoke. Toda slovenski jezik je »pribežališče in domovina«, opozarja pisatelj Florjan Lipuš v enem svojih esejev, pa tudi v doslej zadnjem objavljenem delu Poizvedovanje za imenom (2013). Literarni jezik je zanj »praznično oblačilo naroda«. In če se pišoči mladi, sposobni ter nadarjeni Slovenci ne bodo več skrbno ogrinjali vanj, jedko opominja pisatelj, bo slovenščina v tem prostoru na žalost izumrla.

Ob tej številki Jezika in slovstva, ki je posvečena problematiki slovenske književnosti v Italiji in Avstriji, razmišljajmo tudi o tem.

Silvija Borovnik,
urednica tematske številke